

paa en saadan maade, at det vanskeligt kan antages, at de hidrører fra forskjellig tid. Som bevis fra en ganske anden kant paa en lignende blanding skal jeg henvise til fundet fra Gothem paa Gotland, hvor der i en grav blev fundet 2 økser af flint af en i det sydlige Sverige almindelig type sammen med 8 spydspidser af skifer og 2 af ben af samme type.¹⁾ Disse kjendsgjæringer kan neppe forklares anderledes, end at det ene folk delvis har arbejdet redskaber af et materiale og af former, som ellers var eiendommelige for det andet, og at de maaske ogsaa gjensidig har erhvervet færdige stykker af hinanden.

Saadanne blandinger som paa verkstederne paa Jæderen og i Flatanger synes ogsaa at være bevisende for, at de to folk har levet samtidig ved siden af hinanden, ialfald til en tid. Derfor kan jo den ene af de to stenalderskulturer have været ældre her i landet end den anden.

De tidsbestemmelser, som man har forsøgt at opstille for stenalderens begyndelse og afslutning i det sydlige Skandinavien, kan, selv om de var sikrere, ikke uden videre gjøres gjeldende for Norges vedkommende. Naar de folk, som har efterladt stenredskaberne, først har bosat sig her i det nordenfjeldske Norge, mangler vi ethvert middel til at bestemme. Heller ikke kan man med nogenlunde sikkerhed bestemme tiden for periodens afslutning; denne maa dog vistnok ogsaa her være indtraadt adskillig tid før vor tidsregnings begyndelse.²⁾

1) Montelius, Temps préhist. s. 49.

2) Jf. O. Rygh, Norske Oldsager I.

II.

BRONCEALDEREN.

Kjendskabet til metaller, som fra Orientens gamle kulturlande langsomt i aarhundreders løb havde udbredt sig nordover gennem Europa, naaede omsider ogsaa op til vort land og har ogsaa her medført store forandringer i oldtidsfolkets liv, der aabenbarer sig i en meget forandret karakter af oldsager og faste mindesmerker, som er bevarede fra den periode, som nu indtræder. Denne har man kaldt bronzealderen, fordi bronzen — en legering af kobber med tin — er det metal, som bruges til vaaben og redskaber og ved siden deraf ogsaa til smykker. Ved siden af bronzen kjendtes i denne periode ingen andre metaller end gullet; i Norge er dog hidtil kun fundet ganske faa gjenstande af guld, medens man fra det sydlige Skandinavien har en mængde kostbare fund, dels af smykker dels af kar af dette metal.

Det gjelder i endnu høiere grad om bronzealderen end om den foregaaende periode, at Norge er fattigt paa fund i sammenligning med Danmark og det sydlige Sverige. Dette tyder vistnok ubestrideligt paa, at befolkningen her maa have været mindre talrig i denne periode, maaske ogsaa paa, at perioden her har havt en kortere varighed. Men det har ved siden deraf vistnok ogsaa sin grund deri, at metallet her maa have været kostbarere og derfor ikke har fundet en saa udstrakt anvendelse som længere sydpaa.

Bronzealderen er efter al sandsynlighed her indtraadt senere end i de sydlige skandinaviske lande. Saa langt tilbage i tiden, som de nyeste

forskere i Danmark og Sverige mener at kunne bestemme dens indtræden,¹⁾ vil man vist ikke kunne sætte dens begyndelse hos os. Derimod er der meget, som taler for, at den vedblev at herske her et aarhundrede eller mere, efterat jernets brug allerede havde trængt igjennem i hine lande. Paa den anden side synes den omstændighed unægtelig at tyde paa en mindre stor tidsforskjel, at de efter hverandre følgende stilretninger og gravskikke, hvorefter man i sydligere lande kan inddele perioden i flere tidsafsnit, ogsaa er repræsenterede heroppe og aabenbart følger efter hverandre i den samme orden som længere syd.

Fra det hele land kjendtes ved udgangen af 1895 kun omtr. 220 fund fra bronzealderen. Naar undtages Finmarken og Tromsø amt er der intet amt, som ikke har afgivet fund fra denne periode;²⁾ men antallet er ingenlunde lige fordelt over alle strøg. Rigest er ogsaa her Stavanger amt med 83 fund, dernæst kommer egnene omkring Kristianiafjorden og Trondhjemsfjorden. Næst efter Stavanger amt og Smaalene staar saaledes Nordre Trondhjems amt omkring bunden af Trondhjemsfjorden høiest med hensyn til antal af fund. Forøvrigt er der i denne periode i det store taget ikke saa stor forskjel mellem kystegnene og de indre bygder som i stenalderen. Et rent indlandsamt som Kristians amt kommer saaledes som det fjerde i rækken med hensyn til antal af kjendte fund. Ogsaa i det trondhjemske skriver ikke faa og deriblandt netop de righoldigste fund sig netop fra indlandsbygderne.

Dette gjelder dog ikke gravfundene, som alle hidrører fra egne nær kysten³⁾. Gravfundene har selvfølgelig den største betydning til belysning af befolkningsforholdene i bronzealderen. Markfundene hidrører vistnok ofte fra gennemreisende, og at et saadant fund er

¹⁾ S. Müller sætter bronzealderens begyndelse i Danmark og Sydsverige til Slutningen af det andet aartusinde f. Chr. f. (Ordning af Danmarks oldsager, B. A., s. 2). O. Montelius sætter den endog saa langt tilbage som omtr. 1700 f. Chr. f. (Temps préhistoriques s. 54).

²⁾ Det nordligste kjendte fund er en broncecelt fra Steigen i Nordlands amt (Aarsb. 1894, 143.) Forøvrigt haves fra dette amt kun et sverd af bronze fra Vaag i Nesne (Aarsb. 1866, 98.)

³⁾ Herfra danner dog det tvivlsomme fund fra Vestre Hemstad paa Hedemarken en undtagelse; men dette er ialfald ikke ældre end fra overgangstiden til den ældre jernalder.

gjort i en bygd, kan ikke være tilstrækkeligt bevis for, at denne bygd har haft en fast bosiddende befolkning i denne tidsalder. Derimod er gravene, især naar de findes flere sammen, et ubestrideligt vidnesbyrd om en fast og dertil ikke altfor faatallig befolkning, især da gravene fra denne tid er saa omhyggelig byggede og i regelen dækkede af saa mægtige røser.

Af sikre bronzealders gravfund kjendes der for tiden fra hele landet omtr. 70, hvoraf over halvdelen kommer paa Stavanger amt, hvor især de to prestegjeld paa Jæderen, Klep og Haaland, er rige. Efter dette kommer Nordre Trondhjem med 10 gravfund foruden et tvivlsomt; fra Romsdals fogderi kjendes 2, fra Søndre Trondhjem 1 tvivlsomt, der sandsynlig kun er et markfund.

Ved Beitstadvfjorden, den inderste bugt af Trondhjemsfjorden, har der paa gaarden Todnes i Sparbuen ligget en større gruppe af stenrøser, der har indeholdt begravelser fra denne tid. Da de fleste af disse er undersøgte ved planmæssig udgravning, har man ualmindelig sikker kjendskab til deres bygning og indretning.¹⁾ Røserne var fra 12 til 17 cm. i tvermaal og indeholdt dels kun 1, dels 2 eller 3 gravkamre. I sidste tilfælde var der enten et større kammer ved midten og mindre nærmere kanten eller ogsaa to store kamre. De store gravkamre var 2 m. lange eller noget mere, i regelen noget bredere i den ene ende end i den anden. Ved bygningsmaaden var der en eienommelighed, som man neppe har paatruffet i noget jernalders gravkammer, men som ogsaa findes igjen ved gravkamre fra bronzealderen paa Jæderen,²⁾ idet væggene var murede af smaa, tynde heller, hvis indad vendende kanter var saa jevne og saa nøiagtig lagte, at kammerets væg var aldeles jevn og glat. Dels var alle fire vægge byggede paa denne maade, dels kun tre, idet den ene tværvæg var dannet af en enkelt reist helle, dels kun langvæggene eller dele af dem. Kamrene var dækkede af store heller, bunden enten belagt med heller eller brolagt med smaa runde stene med ren fjæresand over. Denne bygningsmaade er saa forskjellig fra skikkene i de følgende perioder, at man temmelig sikkert kan slutte, at disse grave skriver sig fra bronzealderen, selv om de ikke indeholdt oldsager, og isaafald kan man regne 13 eller

¹⁾ Se mine indberetninger i Aarsb. 1879, 54 ff. og 1880, 1 ff.

²⁾ Se f. ex. Aarsb. 1880, 261 og 274 f.

14 begravelser fra denne tid i denne gravflok. Derimod kan de smaa sidekamre skrive sig fra en senere tid. De store kamre indeholdt alle paa et nær ubrændte ben, tildels to skeletter. 5 af dem indeholdt oldsager. I et fandtes klingen og knappen af et sverd, en spende af formen N. O. 124, en celt og en liden kniv; i et andet en dolk (originalen til N. O. 107 og afbildet her som fig. 8) og en celt; i et tredje et dolkeblad og en celt; i et fjerde en kniv¹⁾ og en pincet som S. Müller 18; i et femte en liden kniv med skaft omtr. som S. Müller 83.

Alle disse gravsteder tilhører bronzealderens ældre afsnit og stemmer baade med hensyn til oldsagernes stil og gravskikkene med de jæderske fund fra samme tidsalder.

Ogsaa det yngre afsnit af perioden er repræsenteret i en enkelt røs i gravflokken paa Todnes. I denne fandtes i et tidligere forstyrret gravkammer sammen med brændte ben en knap med hempe, en liden stangknap (afb. her som fig. 9), brudstykker af bladet af en tynd kniv, alt af bronze, samt stykker af en rund bennaal. Baade oldsagernes form og gravskikken beviser, at dette gravsted tilhører periodens anden afdeling. Nærmere midten i samme røs fandtes et langt kammer, hvis langvægge delvis var murede paa den ovenfor beskrevne maade, delvis dannede af reiste heller; paa bunden af dette fandtes brændte ben, men ingen oldsager. I dette kammer, der efter sin beliggenhed maa være ældre end det førstnævnte, tør man vel se et minde fra overgangstiden mellem de to gravskikke.

Af de øvrige i amtet kjendte grave fra bronzealderen er den ene fundet paa Gjørva paa Inderøen, 5—6 km. fra Todnes. I en stenrøs paa en fjeldknaus var et 1,5 m. langt kammer af reiste heller med dækheller, der indeholdt et skelet; ved dettes

bryst laa en naal af bronze, der oventil ender i to mod hinanden vendte spiraler, og ved beltestedet en rund belteplade af bronze (Montelius type A., jf. S. Müller 59.) Endelig fandtes paa Røkke i Stjørdalen, længere ude i fjorden, i en forstyrret røs to gravsteder. I midten var

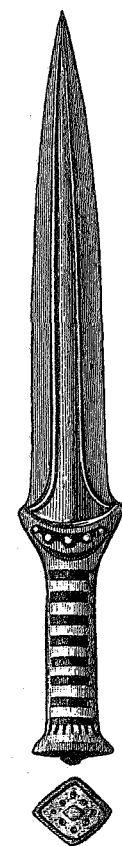


fig 8. $\frac{1}{3}$.

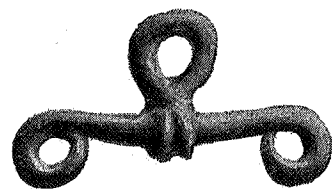


fig. 9. $\frac{1}{1}$.

1) Afb. Aarsb. 1880 fig. 8.

et over 2 m. langt kammer af reiste heller med hellelagt bund, hvori der laa 2 skeletter med hovederne vendte i modsatte retninger¹⁾ samt en naal,²⁾ en rund belteplade med lav spids, brudstykker af en spiralformet fingerring og en ufuldstændig halskrave, alt af bronze og en ufuldstændig urne af brændt ler. Det andet fund gjordes i udkanten af samme haug, hvor gravkammeret var forstyrret; her fandtes stykker af en glat armring og naalen af en spende som N. O. 124 af bronze.

Af de to fund fra Romsdalen er ialfald det ene, fra Nesje i Veø, sikkert gravfund, en spydspids lig N. O. 111, men uden ornament, fundet i et over 1,50 m. langt gravkammer i en stenrøs, hvis vægge var murede af heller med aldeles glat kant indad, et bundlag af smaa

runde stene og dækheller. Ved det andet, en spydspids fra Akerø, er fundomstændighederne ikke tilstrækkelig oplyste.³⁾ Fra Myr i Verdalen er et fund af en dolk og en kniv, der opgives at være gjort i en haug, men neppe sikkert kan regnes for gravfund. Og et fra Børsen i Søndre Trondhjem, om hvilket det samme opgives, regnes vistnok ogsaa rettest blandt markfund.

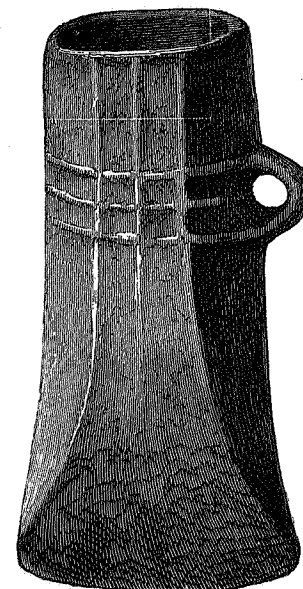


Fig. 10. $\frac{2}{3}$.

Ligesom i det hele land saa er ogsaa i det nordenfjeldske markfundene talrigere end gravfundene. Til markfund regnes her alle, som ikke staar i forbindelse med nogen begravelse, uanseet i hvilket øiemed de kan antages at være nedlagte, eller om de maa ansees for at være tilfældigt tabte. Med undtagelse af 3 større samlede fund er alle de andre enkeltvis fundne gjenstande. Iblant disse er 2 spydspidser, en fra Stjørdalen og en fra Snaasen, altsaa begge fra de indre bygder. Fra Akerø i Romsdalen er en paalstav og en økse⁴⁾ af bronze begge fra periodens ældre afsnit. Alle de øvrige er celter. Fra Bud i Romsdalen haves 2, fundne paa Husstad og paa Farstad; den sidste

1) Samme gravskik er iagttaget andetsteds.

2) Afbildet Aarsb. 1881 fig. 6.

3) Aarsb. 1889, 84. 88.

4) Afbildet Aarsb. 1876 fig. 12.

er originalen til N. O. 98 og her afbildet som fig. 10. Fra Søndre Trondhjem er 2 fund af celter fra Ørlandet, en fra Stadsbygden, ligeledes i det ydre af fjorden, en fra Børseskogn, ogsaa nær fjorden, og en fra Soknedalen, temmelig langt oppe i Guldalen. Fra Nordre Trondhjem kjendes 2 fra Stjørdalen og en fra Sparbuen.

Af mere interesse er de større samlede markfund. Det største af disse er fundet fra Stavaa i Opdal, der ogsaa kan regnes som det største fra hele landet.¹⁾ I mælen af et gammelt elveleie fandtes her liggende løst i jorden: 4 halsringe af bronze, den ene glat, de andre med frem-

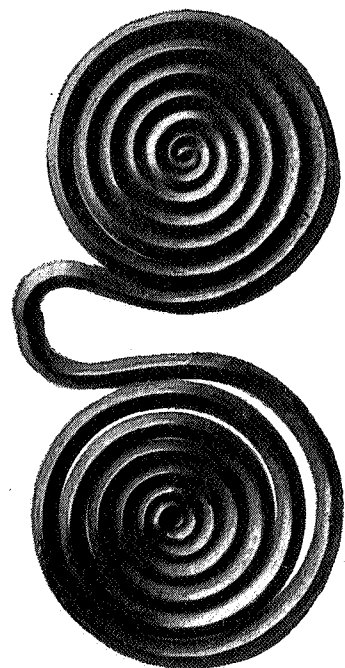


fig. 11. 1/1.

staaende ribber og vredne i skifter til forskjellige sider, en armring af bronze af samme arbejdsmaade og 6 haandledsringe af glat bronze med en krog i den ene ende og et hul i den anden, 2 hægter (?) af bronze, den ene afbildet her som fig. 11²⁾ samt endelig 4 smaa celter. Fundet tilhører bronzealderens slutning.

Fra samme tid, eller maaske lidt ældre er det næst største nordenfjeldske fund, fra Gunnesøi i Rennebu. Her fandtes i en brat mæl ved en liden elv følgende gjenstande: En fuldstændig halsring af samme hovedform som N. O. 130 eller endnu nærmere S. Müller 411, en stor naal,³⁾ en stangknap, en spydspids, 2 celter og en nagle af bronze tilligemed et stykke bronzeblik.⁴⁾

Begge disse fund er gjorte langt oppe i dalene, Stavaafundet navnlig nær oppe under Dovre. Begge steder har sandsynligvis ligget

¹⁾ Fundet fra Svennes i Aurdal indeholdt vistnok et større antal stykker, men bestod næsten kun af ensartede gjenstande, en samling spydspidser og en sigd. Aarsb. 1881, 138. N. O. 110, 111.

²⁾ Disse stykker maa vel ansees for at have havt samme bestemmelse som S. Müller 326, som dog har en forskjellig form, og være brugte som hægter (jf. hægter fra æ. j. som N. O. 271.) Jeg anser det dog ikke muligt, at de har været brugte sammen med stangknaver (jf. S. Müller, Ordn. af Danm. Olds., B. A. s. 42.) En almindelig stangknap som fig. 9 ovenfor kan ikke hægtes ind i dem.

³⁾ Afb. N. O. 131.

⁴⁾ Flere af gjenstandene fra Stavaa og Gunnesøi afb. Chria. Vidsk. Forh. 1880.

ved en ældre færdselsvei mellem Rennebu og Opdal. Det er af interesse, at der ogsaa paa sydsiden af Dovre er gjort bronzealderens fund lige under fjeldet. I fjeldbygden Kvikne i Hedemarkens amt er nemlig fundet en paalstav, og en lignende skal, efter en rigtignok ikke sikker beretning, være fundet paa Tofte i Dovre pgd. Alle disse fund synes at vidne om samfærdsel over fjeldet mellem det nordenfjeldske og det søndenfjeldske i denne periode. Men i hvert fald kan de ikke ansees som bevis for nogen fast befolkning paa denne tid i de bygder, hvor fundene er gjorte.

Til markfundene maa ogsaa rettest henføres det større fund fra Sannan i Børsen, der vistnok opgives at være fundet i en røs, men „liggende i en ring under stenene“, hvilket ikke tyder paa, at der kan have været en begravelse. Det bestaar af 6 hægteformede eller brilleformede stykker af samme art som de 2 fra Stavaa, alle afbrudte i bøilen, en armring, 3 knapper med hempe, et hængesmykke m. m., alt af bronze.¹⁾

Foruden disse fund af oldsager maa ogsaa helleristningerne, hvoraf der findes ikke saa faa ogsaa i det nordenfjeldske, regnes for sikre levninger fra bronzealderen. De fleste af de hidtil bekjendte findes i den ydre del af Skatval sogn i Stjørdalen, et strøg, som ogsaa ved de ovenfor omtalte 2 gravfund fra Røkke og ved et par markfund er udpeget som en i denne periode befolkede bygd. Paa Gaardene Opauran, Bremset, Arnstad og Røkke findes her 5 helleristninger, anbragte paa svagt heldende skraaninger af lave fjeldknauser.²⁾ Figurerne er de sædvanlige: skibsfigurer af den bekjendte form, (paa den største af ristningerne, paa Røkke, ikke mindre end 15) parallele linjer med tverstreger imellem, ringe, undertiden tredobbelte og fire-dobbelte, runde gruber, tildels ordnede i kredse, fodsaaaler, dyreklover og paa et sted en menneskelig haand med adskilte fingre; hele menneskelige figurer findes ikke. Paa den anden side af Aasenfjorden, paa gaarden Stene paa Frosta findes en ristning med 4 skibsfigurer. Længere syd i Stjørdalen paa Ydstines³⁾ findes en større ristning, som nu er temmelig utydelig; dog skjelnes nogle skibsfigurer, runde gruber,

¹⁾ Aarsb. 1888, 168 f.

²⁾ Aarsb. 1870, 26. 1872, 48. 1881, 10 f. 1882, 9 f.

³⁾ Ogsaa herfra haves et markfund fra bronzealderen.

tildels med enkelte eller flerdobbelte ringe omkring, og som det synes ogsaa dyrefigurer.¹⁾ Endelig er der nylig funden en ualmindelig stor ristning paa Berdal i Beitstaden.²⁾ Paa denne sees flere skibsfigurer, hvoraf den største er 4,3 m. lang, nogle menneskefigurer, omtr. 50 dyrefigurer, hvoraf de fleste synes at forestille hornkvæg; men desuden er der to store vel tegnede figurer af elg (eller mulig ren), 3 m. lange; desuden en stor mængde skaalformede gruber, flere fodsaaler, dels parvis, dels enkeltvis, spiraler og enkelte, dobbelte eller flerdobbelte ringe. De her ridsede figurer af elg eller ren har ganske samme karakter som en figur, der findes indridset paa en fjeldside i Snaasen og to lignende paa en fjeldside ved Hell i Stjørdalen; det er derfor muligt, at ogsaa disse skriver sig fra den samme tid og maa henføres til helleristningernes klasse. — Fra Søndre Trondhjem kjendes kun en eneste helleristning, fra Tørem i Bjugn, hvor der paa nogle meget store stene sees indgravet fodsaaler og skaalformede gruber. Der er vel ogsaa sandsynlighed for, at de undertiden forekommende løse stene med lignende skaalformede gruber maa henføres til samme tidsalder.³⁾ Saadanne gruber findes foruden paa helleristningerne oftere paa heller i gravkamre fra bronzealderen.⁴⁾ Der findes dog eksempel paa samme forekomst i gravkammer fra ældre jernalder.⁵⁾

Naar man samler de forskjellige vidnesbyrd om en befolkning i det nordenfjeldske i bronzealderen, saa er det nærmest kun kysterne af Trondhjemsfjorden, som sikkert kan sluttes at have haft en fast befolkning gennem et længere tidsrum. Og den indre del af fjorden er igjen meget rigere paa mindesmerker fra denne tid end den ydre. De spredte fund, der er gjorte oppe i dalene i Søndre Trondhjems amt, behøver, som før nævnt, ikke at være levninger fra nogen fast befolkning. Fra hele Nordmøre fogderi kjendes intet fund fra denne tid og i Fosens fogderi kun fra de mod Trondhjemsfjorden vendende prestegjeld, Stadsbygden og Ørlandet.⁶⁾ Heller ikke kjendes noget fund fra hele Namdalen.

1) N. Fornl. 830 f.

2) Den vil blive nærmere beskrevet af K. Lossius i Vidsk. Skr. 1896.

3) Se f. ex. Aarsb. 1872, 41 f.

4) Aarsb. 1882, 86, 88, 89; 1893, 156.

5) Aarsb. 1892, 124.

6) Naar undtages de ovenfor nævnte ristninger paa Tørem i Bjugn.

Naar antallet af fundne oldsager er temmelig ringe (83 i 30 fund), maa det nu ikke glemmes, at man i denne tidsalder selvfølgelig ikke ganske har opgivet at bruge vaaben og redskaber af de gamle materialier. Da bronzen uidentivl maa have været meget kostbar og kun tilgængelig i ringe mængde, er der ingen tvivl om, at man har vedblevet at bruge stenen til økser og hammere, der vilde kræve en stor mængde metal, og til pilespidser, som saa let gik tabt. Da man endog i den ældre jernalder bevisligt har brugt pilespidser af ben, er det saa meget rimeligere, at saadanne ogsaa har været i brug i bronzealderen, om man end her savner bestemt bevis derfor.